

МЕТОДИЧНА ТВОРЧІСТЬ ВЧИТЕЛЯ-МУЗИКАНТА

У статті розглядається проблема методичної творчості вчителя-музиканта. Аналізуються підходи до виявлення сутності словосполучення «методична творчість», подається авторське розуміння змістового наповнення зазначеного феномену.

Ключові слова: метод, методика, методична творчість, вчитель-музикант.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний етап розвитку педагогічної теорії (в тому числі і мистецько-педагогічної) характеризується введенням в науково-педагогічний обіг нової фахової термінології.

Розробляючи сучасні моделі процесу навчання на дидактичному, методичному і технологічному рівнях, вчені акцентують на значенні особистісного фактору (вчителя) в його реалізації. В зв'язку з цим вводяться поняття: педагогічна, методологічна, естетична, музична культура вчителя-музиканта; професійна і мистецька компетентність; педагогічна техніка, педагогічна майстерність і педагогічна творчість; методична грамотність, методичне мислення, методична творчість вчителя та ін.

Всі вони вказують на професійно обумовлені вимоги до вчителя сучасної школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє констатувати, що багато з цих понять і словосполучень знайшли своє глибоке обґрунтування в роботах провідних вчених.

Дослідженні сутність та ознаки педагогічної культури вчителя-музиканта (Л.Г.Арчажнікова, О.П.Рудницька), методологічної культури (Е.Б.Абдуллін, Б.М.Целковніков, Л.В.Школяр), естетичної культури (Н.Б.Крилова, Г.М.Падалка), музичної культури (Р.А.Тельчарова, О.Я.Ростовський). Розкриті роль, зміст та особливості педагогічної майстерності в професійній діяльності вчителя (Є.С.Барбіна, Н.В.Гузій, І.А.Зязюн), його педагогічної творчості (Н.В.Гузій, М.О.Лазарєв, Р.П.Скульський). Теоретично обґрунтовані поняття професійної компетентності вчителя (І.О.Зимня, С.О.Сисоєва) та мистецької (В.Г.Бутенко, О.О.Смирнова). Проте, недостатньо визначеним за своїм змістом і суттю є, на наш погляд, часто вживане поняття «методична творчість» вчителя-музиканта.

Формулювання цілей статті... Спроба осмислити, визначити сутність та основні ознаки методичної творчості вчителя-музиканта як однієї із його базових професійних характеристик є метою даної статі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Розглянемо значення слів що складають словосполучення «методична творчість».

Корінь слова «методична» – «метод», що з грецької (methodos) означає шлях до чогось, або спосіб пізнання [4]. В дидактиці метод навчання визначається як спосіб упорядкованої, взаємозв'язаної діяльності учителя й учнів, спрямованої на досягнення завдань процесу навчання.

Отже, «спосіб» передбачає щось одиничне (конкретний метод, прийом, або їх сукупність). З іншого боку, метод як спосіб, прийом, дія, операція, що достатня для розв'язання конкретного навчально-виховного завдання вказує на його практично-дієву сутність, що і є основною ознакою методу. В межах традиційного розуміння методика – це галузь педагогіки, що вивчає й складає правила і методи викладання якогось навчального предмета [2, с. 251]. В підручнику О.О. Апраксіної знаходимо визначення: «Методика – це та частина педагогіки, яка вчить як: як на основі дидактичних принципів, за допомогою яких прийомів, способів, методів найбільш доцільно будувати навчально-виховний процес, як вирішувати загальні та часткові завдання, що входять до нього» [1, с. 4].

Отже, такий погляд на методіку засвідчує її розуміння як прикладної науки, призначення якої у розв'язанні суто практичних завдань.

Звернемося до загальних засад педагогіки. Сьогодні педагогіка представлена розгалуженою системою педагогічних наук, до якої належать: загальна, вікова, спеціальна педагогіки; галузеві педагогіки (в тому числі мистецька, музична педагогіка) та ін. Своє місце в цій системі займають методики викладання окремих предметів, які інтерпретуються вченими як предметні дидактики (А.М.Алексюк, Н.Є.Мойсеюк.), часткові дидактики, або фахові методики (В.І.Бондар, М.М. Фіцула). Обґрунтовуючи взаємозалежність дидактики і фахових методик, вчені вказують на двосторонній характер їх взаємодії. З одного боку, дидактика та методика співвідносяться як теорії до практики, що підкреслює прикладний характер фахової методики. А з іншого боку, дидактика та методика співвідносяться «як теорія до теорії, як дві взаємодіючі системи теоретичних знань у галузі педагогіки» [9, с. 105], що засвідчує крім прикладного й теоретичний рівень методики. «Розвиток окремих методик до рівня самостійного функціонування їх як теоретичних дисциплін, – зазначає А.М. Алексюк. – розширює базу дидактики, збагачує її науковий зміст, посилює вплив методик на дидактику, сприяє відкриттю законів і закономірностей навчання» [8, с. 95]. Маючи спільний об'єкт дослідження – процес навчання, дидактика і методика вивчають різні його рівні.

Загальнотеоретичний, що є спільним для різних навчальних предметів вивчає дидактика і специфічний, що властивий для навчання конкретного предмета (в тому числі і музики) вивчає методика.

Отже, як бачимо, в загальній педагогіці методика, як педагогічна галузь, трактується неоднозначно. В контексті досліджуваної проблеми важливим є уявлення педагогічного процесу як динамічної системи (від грецької *systema* – ціле, що складене з частин). Системний підхід, що використовується до аналізу і побудови педагогічних явищ і процесів, дозволяє розглядати усі основні компоненти педагогічної системи у взаємозв'язку з дотриманням ієрархії взаємовідносин між її елементами. Ієрархія системних явищ полягає в тому, що кожна система може розглядатися як елемент системи більш високого рівня і кожен елемент виступати як самостійна система. Оскільки фахова методика визначається як часткова дидактика, системний підхід дозволяє представити методику музичного виховання як підсистему, що входить до дидактики як цілісної системи.

Якщо предметом дидактики є зміст освіти, форми й методи його засвоєння, закономірності й принципи організації процесу навчання [2, с. 11], то логічним буде погляд на методику музичної освіти та її предмет як методичний варіант цілісної дидактичної системи, що, в свою чергу, може бути представлена системою відповідних компонентів, які пов'язані між собою сутнісними зв'язками.

Отже, системний підхід дозволяє розглядати методику музичної освіти як цілісну систему, для якої характерна єдність цілей, змісту, принципів, форм, методів і результатів навчання. Ієрархія компонентів визначеної системи така, що провідним елементом є цілі навчання. В залежності від цілей змінюються зміст, форми, методи, результати навчально-виховного процесу. Встановлення взаємозв'язку і ієрархії між елементами системи дозволяє забезпечити її стійкість шляхом узгодження змісту, форм і методів у відповідності з сучасними цілями музичної освіти.

Ми розглянули сутність методики музичної освіти з точки зору загальної педагогіки.

В музичній педагогіці проблемами, які вважаються головними для методики музичної освіти, є проблеми цілісності і системності [5, с. 43]. За переконанням Л.В.Школяр розуміння методики як системи, що функціонує на основі системоутворюючих зв'язків, які організують взаємовідносини елементів системи дозволяє досягти цілісності всього навчально-виховного процесу [5, с. 43]. Зазначимо, що в свій час автор концепції масового музичного виховання Д.Б. Кабалевський підкреслював зв'язок і залежність методики із змістом музичної освіти. «Немає методики, – писав він, – якщо вона не співвідноситься з даною конкретною програмою. Програма і методика в їх діалектичному і взаємодіючому зв'язку утворюють єдину педагогічну концепцію. Цей зв'язок не єдина, але обов'язкова умова успішного проведення занять з будь-якого шкільного предмету» [3, с. 3]. Цю ж думку розвивають і сучасні вчені. «Якщо методика відповідає на запитання «як викладати?», – підкреслює Л.В.Школяр, – то чи зможемо ми зрозуміти це без відповіді на питання «що викладати?» [5, с. 57]. На думку вченого, вимогами до методики, а одночасно і критеріями її ефективності мають стати сутнісні характеристики шкільного предмета «Музика».

Аналіз сучасних публікацій дозволяє стверджувати, що більшість авторів наділяють методику статусом науки, при цьому стверджуючи, що якщо завдання методики обмежуються лише пошуком прийомів і методів при викладанні тем, «заданих» спеціальними науками, то навряд чи доречно говорити про методику як науку. О.М.Олексюк стверджує, що методика належить до науки, предметом якої є складний педагогічний феномен, що інтегрує навчання, розвиток, виховання і освіту загалом. Методика викладання як наука досліджує закономірності функціонування методичної системи, склад компонентів, їхні взаємозв'язки. Загальнодидактичні закономірності навчання і виховання дають змогу розкрити їхні методичні аналоги, а методичні – побачити відповідні їм педагогічні феномени [6, с. 10]. Л.В.Школяр, даючи наукове визначення методиці, пов'язує її з методологією (теорією пізнання) і наголошує, що методика є формою методології, яка відноситься до методології як форма до змісту «Методика як форма конкретизації методології є творчість учителя в організації емоційно-інтелектуальної діяльності учнів з метою присвоєння морально-естетичного змісту музичного мистецтва і розкриття механізму перетворення явищ і факторів об'єктивного світу в музичні образи в єдності змісту, форми і засобів вираження» [5, с. 71]. Таким чином, відповідно до сучасних наукових уявлень методика не може розглядатися як певна сукупність чи класифікація методів і прийомів викладання предмету, як універсальний набір готових методичних рецептів.

Ми не випадково розкрили сутність методики в загально педагогічному і фаховому аспектах. Вчитель повинен в повній мірі усвідомлювати глибину, складність і підпорядкованість компонентів, що складають методику музичної освіти як цілісну систему. Глибоке розуміння сутності методики, її залежності від дидактики і методології дозволить вчителю організувати роботу учнів на уроках музичного мистецтва відповідно до сучасних вимог.

Як видно із самого визначення методики, вона вже за своєю суттю передбачає творчість вчителя. Творчість завжди була необхідною умовою професійної діяльності вчителя. Не випадково до сьогодні не існує чіткої відповіді на запитання: педагогіка наука чи мистецтво? К.Д. Ушинський писав: «Педагогіка – не наука, а

мистецтво, найобширніше, складне, найвище і найнеобхідніше з усіх мистецтв. Наука лише вивчає те, що існує, або існувало, а мистецтво прагне творити те, чого ще нема».

Д.Б. Кабалевський вважав, що вчитель музики «повинен любити музику як живе мистецтво, що самому йому приносить радість. Він повинен ставитись до музики з хвилюванням і ніколи не забувати, що не можна викликати у дітей любов до того, чого не любиш сам, зацікавити тим, що самому не цікаво» [3, с. 15]. Навіть сама досконала програма з «Музики», новітні методи і технології не зворушать дитячого серця, якщо навчальний процес на уроці не буде олюднений і одухотворений особистістю вчителя-творця. Саме він кожного разу створює власний варіант плану-сценарію уроку, виступаючи одночасно і в ролі сценариста, (складаючи і продумуючи сценарій уроку в усіх його деталях), і в ролі режисера-постановника, (втілюючи на практиці задуманий «педагогічний твір»), і в ролі актора, (який засобами педагогічної майстерності організовує і управляє музично-пізнавальною діяльністю учнів, залучаючи їх до активної співпраці і співтворчості на уроці).

В педагогічному словнику педагогічна творчість визначається як «оригінальне, високоефективне рішення вчителем навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання і навчання» [7].

Серед рис творчої особистості виділяють: прагнення до нового, оригінального; самостійність у висуванні проблем; здатність генерувати оригінальні ідеї та знаходити шляхи їх нестандартного вирішення; неординарний погляд на події, явища та ін.

Враховуючи вище викладені положення, методичну творчість вчителя-музиканта можна представити як складову його професіоналізму, що характеризується такими ознаками як:

- розуміння методики музичної освіти як багатокомпонентної цілісної системи;
- усвідомленість музичного навчання, виховання і розвитку учнів як цілісного і системного процесу;
- володіння професійно орієнтованими методологічними та методичними знаннями в сфері музичної освіти та творчим досвідом їх практичного застосування;
- інноваційна спрямованість педагогічної діяльності;
- вміння самостійно, методично грамотно вирішувати проблеми професійного характеру із застосуванням традиційних і нетрадиційних засобів педагогічного впливу;
- потреба в творчій самореалізації через професійну діяльність;
- постійне прагнення до збагачення і вдосконалення індивідуально-творчої педагогічної майстерності;
- розвинена мотивація до професійно-творчого зростання.

Висновки... Отже, методична творчість вчителя-музиканта як феномен, що характеризує рівень його професіоналізму, потребує глибокого наукового дослідження та обґрунтування його сутності, змісту, компонентної структури.

Література

1. Апраксина О.А. Методика музыкального воспитания в школе: [учеб. пособие] / Ольга Александровна Апраксина. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
2. Бондар В.І. Дидактика / Володимир Іванович Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 262 с.
3. Кабалевский Д.Б. Дело всей жизни / Дмитрий Борисович Кабалевский. – М. : Искусство в школе, 1995. – 58 с.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: [навч. посібник] / Наталя Євтихіївна Мойсеюк. – К. : ВАТ КДНК, 2001. – 608 с.
5. Музыкальное образование в школе: [учеб. пособие / под ред. Л.В. Школяр]. – М.: Академия, 2001. – 232 с.
6. Олексюк О.М. Методика викладання гри на народних інструментах: [навч. посібник] / Ольга Миколаївна Олексюк. – К. : ДАККІМ, 2004. – 135 с.
7. Педагогический словарь: в 2т. [гл. ред. Каиров И.А.]. – М. : АПН РСФСР, 1960. – 766 с.
8. Педагогіка: [навч. посібник / за ред. А.М. Алексюка]. – К. : Вища школа, 1985. – 295 с.
9. Фіцула М.М. Педагогіка: [навч. посібник] / Михайло Миколайович Фіцула. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2004. – 190 с.

Ракитянская Л.Н.

Методическое творчество учителя-музыканта

В статье рассматривается проблема методической творчести учителя-музыканта. Анализируются походы к выявлению сущности словосочетания “методическое творчество”, подается авторское понимание содержательного наполнения рассматриваемого феномена.

Ключевые слова: метод, методика, методическое творчество, учитель-музыкант.

Rakityanskaya L.

Methodical Creativity teachers musician

The article describes the problem of musician teacher methodological creativity. The phrase "methodological creativity" is analyzed, authors understanding of this phenomenon is presented. The article is focused on personal factors (teacher) in its realization that are identified with such concepts: pedagogical, methodological, aesthetic, musical culture of teacher of music; professional and artistic competence; educational technology, pedagogical mastership and pedagogical creation; methodical competence, methodical thinking, methodical creation of teacher and etc. that indicate the professional requirements to modern school teacher due. The author presents methodical creation of musician teacher as part of his professionalism that characterizes with such features as: understanding the methods of musical education as an holistic multicomponent system; awareness of musical training, student's education and development as holistic and systematic process; acquirement of professionally oriented

methodological and methodical knowledge in the field of music education and creative experience of their practical application; innovative orientation of educational activities; an ability to solve problems of professional nature independently and methodically competently using traditional and non-traditional means of pedagogical influence; the need for creative self through professional activities; ongoing commitment to enriching and improving individual and creative pedagogical skills; developed motivation for professional and creative growth. In conclusion the author submit musician teacher's methodological creation as a phenomenon that reflects his professionalism level, it requires deep research and study of its nature, content and structure of the component.

Key words: methods, techniques, methodological creativity, teacher-musician.

Подано до редакції 17.11.2014.

УДК 811.161+378.14

© 2014

Рускуліс Л. В.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЗАВДАННЯ, ПРОБЛЕМИ, ТРУДНОЩІ

У статті розглядається проблема вибору професії в студентському віці; аналізується навчання як провідний вид діяльності; характеризується поняття професійного самовизначення, особливістю якого є орієнтація на престижність професії, на елітність, охопленість ідеєю швидкої кар'єри, багатства; визначається динаміка професійної мотивації, що має досить складний характер і змінюється від курсу до курсу; узагальнюються вимоги щодо професійного самовиховання; визначено зміст професійної готовності як відображення мети педагогічної освіти, що акумульовано у професіограмі.

Ключові слова: професія, професійне самовизначення, професійне самовиховання, професіограма, навчальна діяльність, адаптація студента.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Психологічним критерієм переходу від підліткового до юнацького віку є різкий перелом внутрішньої позиції, зміна ставлення до майбутнього. Юнак дивиться на нинішнє з позиції прийдешнього. В юності відбувається розширення часового горизонту – майбутнє стає головним виміром. Змінюється основна спрямованість особистості, яка тепер може позначатися як прагнення до майбутнього, визначення подальшого життєвого шляху, вибір професії. В юності відбувається принципово важлива зміна в поглядах на прийдешнє, тепер предметом обмірковувань стає не тільки кінцевий результат, але й способи та шляхи його досягнення. Особливої складності набуло завдання професійного орієнтування в сучасній соціокультурних умовах, коли старші (батьки й учителі) часто самі невпевнені в правильності своїх порад. Суспільство, в свою чергу, ставить перед молоді людиною конкретне й життєво важливе завдання професійного самовизначення, і таким чином створюється характерна соціальна ситуація розвитку – «поріг» самостійного життя [4, с. 271-272]. Молода людина переходить від пізнання світу до його перетворення, починає активно самостверджуватися у професійній діяльності [6, с. 257].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблеми професійного становлення майбутнього вчителя досліджуються у працях Б. Ананьєва, В. Вітвицької, Т. Левченко, Г. Мешко, Р. Павелкова, В. Поліщук, М. Савчина, Т. Туркот, М. Фіцули та ін. Питання підготовки сучасного вчителя української мови розкривають науковці О. Горошкіна, І. Дроздова, А. Нікітіна, М. Пентилук та ін.

Формулювання цілей статті... Метою пропонованої статті є характеристика процесу професійного становлення майбутнього вчителя української мови; визначення психологічних чинників, що складають основу професійного самовизначення; окреслення змісту професійної готовності (професіограма).

Виклад основного матеріалу дослідження... Провідним видом діяльності в період навчання у вищому навчальному закладі є навчання як вид професійної діяльності. Відтак навчання у вищій школі та вибір професії свідчать про професійне самовизначення людини [6, с. 286]. Професійне самовизначення – це багатовимірний і багатоступеневий процес, у якому відбувається виділення завдань суспільства та формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність. Центром професійного самовизначення є ціннісно-моральний аспект, розвиток самосвідомості, потреба в професійній компетентності.

На думку Р. Павелків, основу професійного самовизначення складають такі психологічні чинники: усвідомлення цінності суспільно корисної праці; загальна орієнтація в соціально-економічній ситуації в країні; усвідомлення необхідності загальної та професійної підготовки для повноцінного самовизначення й самореалізації; загальна орієнтація у світі професійної праці; виділення подальшої професійної мети (мрії); узгодження мрії з іншими важливими життєвими цілями (сімейними, особистими); знання про вибрані цілі; знання про внутрішні перепони, що ускладнюють досягнення вибраної мети тощо [4, с. 273-274].

Особливістю самовизначення сучасної молоді є орієнтація на престижність професії, на елітність, охопленість ідеєю швидкої кар'єри, багатства [4, с. 276]. Це дуже непростий і важливий етап, оскільки від правильного вибору фаху залежить майбутнє людини, її самореалізація, задоволеність життям. Професійне самовизначення відбувається з урахуванням життєвих цінностей особистості. Якщо головним для неї є